

Іванов В. В.

*аспірант кафедри економіки підприємства
Університету державної фіскальної служби України*

Залізко В. Д.

*доктор економічних наук, професор,
науковий співробітник
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Ivanov Valentin

*Postgraduate Student
University of the State Fiscal Service of Ukraine*

Zalizko Vasyi

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Research Assistant,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0001-5362-8270*

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗМІЦНЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті висвітлено теоретичні підходи до інтерпретації економічної сутності поняття «митна безпека» як стану захищеності національних інтересів держави, забезпечення та реалізація яких досягаються шляхом здійснення державної митної справи в умовах формування інноваційного суспільства. Встановлено, що Державна митна стратегія має не лише бути спрямованою на наповнення бюджету шляхом стягнення митних платежів та штрафів, визначати вектор боротьби зі спробами ухилення від сплати митних зборів, але й здійснювати активний вплив на економіку через регуляцію міжнародної торгівлі, активізувати використання сучасних інформаційних та соціально-політичних технологій, координувати свою роботу з іншими державними та міжнародними правоохоронними органами. Авторами у цьому контексті запропоновано до обговорення інноваційну модель єдиної інформаційної мережі на основі блокчейн-технології.

Ключові слова: інноваційні технології, митна безпека, блокчейн, економічна модель, митна справа.

Вступ та постановка проблеми. На початку XXI століття стає зрозуміло, що науково-технічний прогрес вже не просто став фактором виробництва, але й змінює саме суспільство. Можливо, Україна не готова до цього технологічно, але вона все одно стане частиною цього процесу в результаті глобалізації.

Світова економічна система проходить етапи регулярних криз та трансформацій. Ми є свідками нової науково-технічної революції. Далі загострюються конкуренція на світовому ринку, конкуренція товарів, ідей, технологій, держав і цивілізацій. При цьому ситуація перманентного кризового стану в самій Україні, монополізація вітчизняної економіки і, як наслідок, її неефективність не дають змогу внутрішньому ринку витримувати тиск негативних зовнішньоекономічних факторів.

В цих умовах особливо велику роль відіграють державна система прикордонного контролю, служби та інституції, що забезпечують митну безпеку України. Держава має забезпечувати безпеку для своїх громадян разом з економічною та соціальною стабільністю. На жаль, практично єдиною функцією вітчизняних митних органів є стягнення мита й наповнення тією чи іншою мірою державного бюджету. Національна система митної безпеки не здатна ефективно протидіяти зовнішнім загрозам, зокрема загрозам, які створюють для слабкої економіки високотехнологічні, інноваційні ринки. Нагальним стає етап зміни митної парадигми держави, розвитку та технологічних новацій у митній справі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичної сутності митної безпеки займалися багато визначних українських вчених, зокрема

К. Новікова, І. Новосад, І. Квеліашвілі, Д. Приймаченко, А. Стельмашук. О. Поплавська та В. Вакулова досліджували сутність поняття та шляхи забезпечення митної безпеки [5]. І. Бережнюк вивчав спрощення митних процедур для суб'єктів з високим ступенем довіри [9]. С. Мірошниченко аналізував проблеми залізниці в митно-транспортній системі України, її інтеграції у систему світових транспортних коридорів та вплив, який це здійснює на економічну безпеку України [6]. О. Мельник, М. Адамів, А. Тодощук досліджували досвід Литовської держави щодо організації митної справи [7]. С. Шевчук детально вивчав поняття митних інтересів, можливості їх детальної формалізації [3]. П. Пашко фундаментально аналізував поняття митної безпеки як економічної, політичної та загальнонаукової категорії [8]. Проте вони недостатньо уваги приділили комплексності організації митної справи України в умовах глобальної цифровізації суспільства та євроатлантичного спрямування України. Додаткового вивчення потребують шляхи інтеграції митної системи України в європейську мережу митниць як в технологічному, так і в соціально-економічному аспектах.

Метою статті є висвітлення теоретичних підходів до інтерпретації економічної сутності поняття «митна безпека» в умовах формування інноваційного суспільства.

Результати дослідження. Згідно з Митним кодексом України митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України. Відповідно, митні інтереси – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи (ст. 6) [1].

Національні інтереси України – це життєво важливі інтереси людини, суспільства й держави, реалізація яких

забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності й добробут її громадян (ст. 1) [2].

Поява цього поняття в Кодексі цілком логічна, адже держслужбовці мають розуміти, що головна їхня функція полягає не в наповненні скарбниці, а в захисті національних інтересів України в межах їх можливостей та повноважень.

С. Шевчуком була здійснена спроба формулювання науково-методологічного підґрунтя тлумачення поняття «митні інтереси» в розрізі різних суб'єктів діяльності [3, с. 44]. Однак з огляду на неоднозначність та дуалістичність самого поняття «митний інтерес», багатовекторність та різноплановість поняття «митний інтерес» задля взаємоузгодженої діяльності всіх суб'єктів державної політики є необхідність чіткого концептуального визначення державної стратегії в митній сфері. Потрібні законодавча формалізація, визначення тактичних цілей та оперативних шляхів досягнення за допомогою законів, постанов, планів та стратегій як загалом, так і для кожного правоохоронного органу та державної служби зокрема.

Згідно із законом визначено фундаментальні національні інтереси України, якими є:

- державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства й держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами (ст. 3) [2].

Порівняно на більш оперативному рівні розглянемо задачі ДФС щодо митного контролю та митного оформлення згідно з планом роботи ДФС на 2019 рік. Отже, ними є вдосконалення процедур пропуску через державний кордон, впровадження інституту уповноваженого оператора, захист прав інтелектуальної власності під час здійснення ЗЕД, боротьба з контрафактним товаром, координація роботи митниць стосовно визначення митної вартості товару (країни походження), класифікація товару згідно з УКТ ЗЕД, здійснення вибіркового моніторингу за результатами застосування системи управління ризиками (з використанням відеоспостереження), контроль за обґрунтованістю надання податкових пільг, верифікація сертифікатів про походження товарів, підготовка інтегрованого митного тарифу України для створення програмно-інформаційного комплексу «Інтегрований митний тариф», збирання, накопичення, систематизація та аналізування інформації щодо динаміки цін на світових товарних ринках [4, с. 2]. Проміжну ланку між стратегічними й тактичними цілями державної митної служби нині займають лише науковці. Зокрема, О. Поплавська, та В. Вакулова основними напрямками забезпечення митної безпеки України вважають боротьбу з корупцією в митних органах, підбір та підвищення кваліфікації персоналу українських митниць, створення

партнерських взаємовідносин як з митними службами інших країн, іншими державними органами України, так і з українськими та зарубіжними суб'єктами ЗЕД [5, с. 234].

На нашу думку, стратегічною метою такого співробітництва має бути створення міжнародної бази митної інформації, яка має об'єднувати національні електронні бази даних в єдину інформаційну мережу на основі інноваційної блокчейн-технології. Це дасть змогу забезпечувати вільний обмін інформацією між усіма суб'єктами (рис. 1).

Закономірною та логічною ланкою цієї системи буде українська електронна концепція «єдиного вікна». Важливо зазначити, що саме корупція в державних органах є основною проблемою даних глобальних проектів, а в усьому іншому це залишається виключно технічним питанням. Успішна реалізація проекту дасть змогу як вивести бізнес з тіні, так і досягти спрощення процедур торгівлі. Однак інтеграція Української митниці у світову митну систему буде найбільш ефективною за умови інтеграції всієї транспортної системи України до міжнародних транспортних коридорів, а це вже є питанням рівня технічної відповідності. Наприклад, як зазначає С. Мірошниченко, така невід'ємна частина української транспортної системи, як залізниця, що повинна автоматично інтегрувати Україну у світове господарство, має нині безліч проблем, коренем яких є сама концепція розвитку України в минулі часи, адже вона полягала в націленості на внутрішні перевезення та нівелювання фактору швидкості [6, с. 445].

Ми отримуємо пряму залежність між інтеграцією митної служби та транспортної системи, які залежать від європейської інтеграції України та визначають її. Це питання комплексне, а вирішувати його необхідно через створення єдиної концепції розвитку.

Однак, як доречно зазначає О. Мельник, в Україні практично відсутній особистий досвід як ефективного функціонування митниці, так і загалом функціонування митної системи в умовах глобалізованої ринкової економіки. Частиною вирішення проблеми є запозичення політичних та соціальних технологій за кордоном. З огляду на зовнішньополітичну ситуацію України доречним буде звернути увагу на досвід прибалтійських країн, які були членами СРСР, межують з РФ та мають високі показники економічного розвитку, зокрема позитивний досвід євроінтеграції за необхідності так чи інакше взаємодіяти з РФ [7, с. 6].

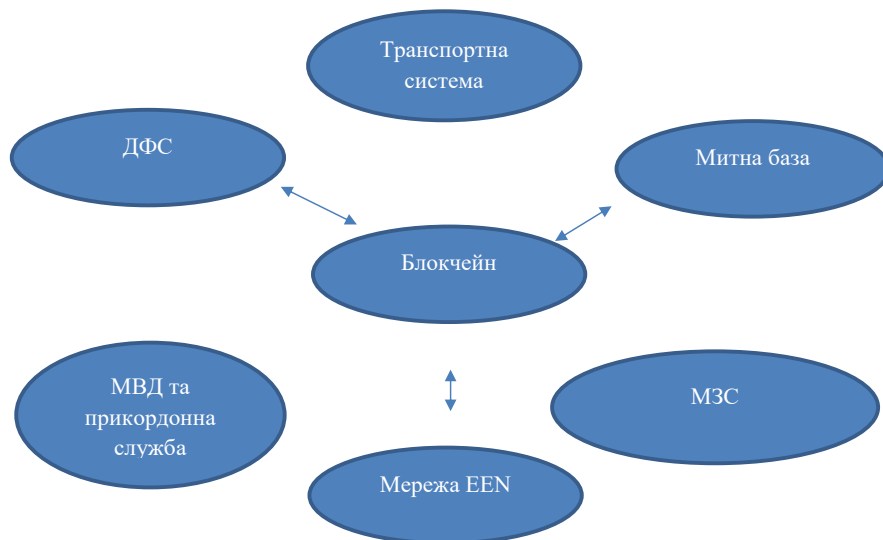

Рис. 1. Модель єдиної інформаційної мережі на основі блокчейн-технології

Джерело: сформовано авторами на основі джерел [8; 9; 11]

Литовська республіка має централізовану митну службу, і, на нашу думку, багата історія реорганізації митної служби України має все ж таки завершитися виокремленням митної служби як окремого підрозділу, має бути розширена її компетенція. Треба знову наголосити на тому, що фіскальна функція митниці другорядна порівняно з безпековою та логістичною функціями. Митна служба має не об'єднуватися з будь-якою іншою, а гармонізувати свої взаємовідносини, залишаючись незалежною, зокрема зі створенням об'єднаної інформаційно-аналітичної бази даних усіх правоохоронних структур України. Також має бути здійснено розширення компетенції митної служби, додане право проведення оперативної діяльності по всій державі, а також право на митний пост-аудит на всіх ланках логістичного ланцюга товару.

Активна участь митниці в міжнародних проектах не лише дасть змогу переймати позитивний досвід та сучасні інформаційні й соціально-політичні технології, але й створить позитивний міжнародний імідж митної служби держави та врахування (чи навіть лобювання) українських інтересів під час формування загальноєвропейського законодавства.

Загалом поняття «безпека» українськими та зарубіжними науковцями переважно трактується через поняття «небезпека», що асоціюється з поняттями «ризик», «загроза», «виклик», «шкода» [8, с. 15], де ризик – це ймовірність виникнення небезпеки втрати ресурсів чи недодержання доходів порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів [8, с. 16]. Це прямий взаємовплив економічної та митної систем держави, спрямованих на раціональне використання обмежених ресурсів. Тут виникає можливість формування теорії управління безпекою через управління ризиком. Наприклад, І. Бережнюк зазначає, що ризики в митній справі можуть бути взаємно оберненими. Отже, ми маємо ризик недодержання суб'єктами ЗЕД митного законодавства та іншого створення законодавцем занадто великої кількості бюрократичних перешкод, які можуть завдати значного удару міжнародній торгівлі. Автор запропонував модель взаємовідносин суб'єкта ЗЕД та державної служби у сфері митних взаємовідносин за допомогою математичного аналізу та теорії гри. Можемо вважати задачу досить схематичною й загальною, але результат виявився очікуваним: це максимальна інтенсивність ЗЕД за умови максимальної відкритості митниці за помірних митних тарифів [9, с. 30]. В принципі, про це й говорить вся класична економічна теорія. Чим більше суб'єктів, чим легше їм працювати, тим більше буде від них віддача не лише фіскальна, але й для економіки загалом. В країні близько 40 млн. громадян, отже, потенціал для підприємництва присутній досить значний. Головною вже є не електронна статистика, а сучасна ідея задання соціально-економічних взаємовідносин держави та оператора в цифровому вигляді.

В наукових колах України зовсім не висвітлено питання моделювання взаємодії митної служби та електронної комерції, яка або витісняє класичну торгівлю, що є популярною у світі, особливо в Україні, фактично будучи міжнародною та трансконтинентальною, або поєднується з нею. Як стверджує Р. Лісова, процес цифровізації невпинно змінює обличчя сучасної торговельного підприємства та ринку загалом. Інтернет-торгівля та інтернет-сервіси стають невід'ємною характеристикою кожної компанії, яка прагне вижити в нових умовах [10, с. 68].

Як мінімум до таких змін потрібно бути готовим як технологічно, так і кваліфікаційно. Якщо Інтернет дає змогу сплачувати всі податки зі власного офісу, то перспектива виконати більшість бюрократичних формальностей щодо безпосереднього проходження кордону та можливості зі спрощення й пришвидшення міжнародної торгівлі величезні, особливо для суб'єктів ЗЕД з високим ступенем довіри та під час організації глобальних логістичних ланцюгів постачання.

Висновки. Таким чином, згідно з українським законодавством, доцільно сформулювати визначення поняття «митна безпека» як стан захищеності національних інтересів держави, забезпечення та реалізація яких досягаються шляхом здійснення державної митної справи. Це визначення, на нашу думку, має конкретизуватися в конкретних державних програмах, стратегіях та постановках. Важливими є формалізація цілей діяльності митниці, перехід від європейської риторики до реальних дій, пріоритету наповнення бюджету та боротьби з правопорушенням до показників сприяння зовнішній торгівлі та легкості проходження кордону людьми, товарами та технологіями, цифровізації всієї митної системи держави та окремих митних постів. При цьому наголос має робитися не стільки на створенні системи митної безпеки певної держави, скільки на створенні міжнародної системи митної безпеки та міжнародної бази митної інформації. На даний час роль інформаційних технологій в забезпеченні безпеки та контролю транспортних комплексів зростає невпинно. Це вже не питання вектору державного розвитку, а питання реагування на загальносвітові тенденції, які неможливо ігнорувати.

Розвиток Української системи митної безпеки має виходити із загальнодержавної концепції інтеграції України у глобальну транспортно-логістичну систему. Мають здійснюватися постійний розвиток та саморозвиток митної служби, спрямовані на підвищення кваліфікації кожного її службовця, сприяння та пропагування самонавчання, цілеспрямованого організаційного та технологічного реформування, запозичення досвіду європейських митниць. Важливо активно використовувати інформаційні та соціально-політичні технології високорозвинених країн, брати участь у міжнародних митних проектах, семінарах та програмах задля прискорення євроінтеграційних процесів, ефективного розвитку та якісного зростання української економіки.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552. Редакція від 22 травня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 27.09.2019).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/ed20180621#n18> (дата звернення: 27.09.2019).
3. Шевчук С. Аналіз теоретико-методологічних підходів визначення поняття «митні інтереси». *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 42–48.
4. План роботи Державної фіскальної служби України на 2019 рік. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/240729.pdf> (дата звернення: 27.09.2019).
5. Поплавська О., Вакулова В. Напрями забезпечення митної безпеки України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2018. № 4. С. 232–235.

6. Мірошниченко С. Щодо пріоритетних напрямків розвитку транспортно-митного комплексу залізничного транспорту. *Молодий вчений*. 2018. № 9 (61). С. 442–446.
7. Мельник О., Адамів М., Тодошук А. Митний досвід Литовської Республіки: особливості імплементації в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 5–9.
8. Пашко П. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації) : монографія. Одеса : Пласке, 2009. 628 с.
9. Бережнюк І. Моделювання процесів подолання суперечностей держави та суб'єктів ЗЕД щодо забезпечення безпеки та спрощення митних процедур. *Modern Economics*. 2018. № 7. С. 22–31.
10. Лісова Р. Бізнес-модель О2О як нова форма електронної торгівлі. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2019. Т. 30 (69). № 1. С. 67–71.
11. Zalizko V., Fedun I., Martynenkov V. Representative Model of Economic Development for an Agricultural Enterprise in the Context of Socioeconomic Rural Space Formation. *Montenegrin Journal of Economics*. 2017. Vol. 13. No. 3. P. 53–62.

References:

1. Mytnyi kodeks Ukrainy [Customs Code of Ukraine]. Official Journal. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48, p. 552. Available at: <http://sfs.gov.ua/data/files/10977.pdf> (accessed: 30 September 2019).
2. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine on National Security] № 2469-19 adopted on June 21, 2018. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/ed20180621#n18> (accessed: 30 September 2019).
3. Shevchuk S. (2018) Analiz teoretyko-metodolohichnykh pidkhodiv vyznachennia poniattia "mytni interesy" [Analysis of theoretical and methodological approaches of definition of the concept "custom interests"]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 10, pp. 42–48.
4. State Fiscal Service of Ukraine (2019). Plan roboty Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy na 2019 rik. [The plan of work of the state fiscal Service of Ukraine for 2019]. Available at: <http://sfs.gov.ua/data/files/240729.pdf> (accessed: 30 September 2019).
5. Poplavska O., Vakulova V. (2018) Napriamy zabezpechennia mytnoi bezpeky Ukrainy [The directions for the provision of customs security of Ukraine]. *Herald of Khmelnytskyi national university*, no. 4, pp. 232–235.
6. Mirosnichenko S. (2018) Shchodo priorytetnykh napriamkiv rozvytku transportno-mytnoho kompleksu zaliznychnoho transportu [Regarding priority directions of the development of the transportation and customs complex of railway transport]. *Molodyi vchenyi*, no. 9 (61), pp. 442–446.
7. Melnyk O., Adamiv M., Todoshchuk A. (2018) Mytnyi dosvid Lytovskoi Respubliki: osoblyvosti implementatsii v Ukraini [Customs experience of the republic of Lithuania: peculiarities of implementation in Ukraine]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 20, pp. 5–9.
8. Pashko P. (2009) Mytna bezpeka (teoriia, metodolohiia ta praktychni rekomendatsii) [Customs security (theory, methodology and practical recommendations)]. Odessa : Plaske (in Ukrainian).
9. Berezhnyuk I. (2018) Modeliuvannia protsesiv podolannia superechnosti derzhavy ta subiektiv ZED shchodo zabezpechennia bezpeky ta sproshchennia mytynykh protsedur [Modeling of processes of overcoming contradictions of the state and economic operators for the security and facilitation of customs procedures]. *Modern Economics*, no. 7, pp. 22–31.
10. Lisova R. (2019) Biznes-model O2O yak nova forma elektronnoi torhivli [Business model o2o as a new form of electronic trading]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho*, vol. 30 (69), no. 1, pp. 67–71.
11. Zalizko V., Fedun I., Martynenkov V. Representative Model of Economic Development for an Agricultural Enterprise in the Context of Socioeconomic Rural Space Formation. *Montenegrin Journal of Economics*. 2017. Vol. 13. No. 3. P. 53–62.

ИННОВАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ УКРЕПЛЕНИЯ ТАМОЖЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация. В статье освещены теоретические подходы к интерпретации экономической сущности понятия «таможенная безопасность» как состояния защищенности национальных интересов государства, обеспечение и реализация которых достигаются путем осуществления государственной таможенной политики в условиях формирования инновационного общества. Установлено, что Государственная таможенная стратегия должна не только быть направленной на наполнение бюджета путем взимания таможенных платежей и штрафов, определять вектор борьбы с попытками отклонения от уплаты таможенных сборов, но и осуществлять активное воздействие на экономику через регуляцию международной торговли страны, активизировать использование современных информационных и социально-политических технологий, координировать свою работу с другими государственными и международными правоохранительными органами. Авторами в этом контексте предложена к обсуждению инновационная модель единой информационной сети на основе блокчейн-технологии.

Ключевые слова: инновационные технологии, таможенная безопасность, блокчейн, экономическая модель, таможенное дело.

THE INNOVATIVE PRINCIPLES OF THE UKRAINE CUSTOMS SECURITY: THEORETICAL ASPECT

Summary. The modern stage of development of Ukraine is characterized by all benefits of European integration, and at the same time represents all dangers of RF military threat, economic and political instability within the state. Ukraine's integration into the network of World Economic relations has revealed the full unbalance of modern Ukrainian logistic infrastructure: transport, warehousing, service, etc. In such a situation, public and government efforts should be directed to withdraw the national economy from crisis state and to ensure its progressive development in the structure of the European economy. The customs system of the State should perform special functions of great import for the country. The article clarifies the theoretical approaches to the interpretation of economic entity the term "customs safety" as a condition of protection of the national interests of the State, and the implementation of which is achieved by the State Customs in terms of the formation of an innovative society. The state customs strategy should make an active impact on the economy through the regulation of international trade. Enhance the use of modern information and social-political technologies. Coordinate its work with other State and international law enforcement agencies. In this context, the authors offer to discuss an innovative model of unified information network based

on the technology of blockchain. Solution may involve borrowing political and social technologies abroad. Taking into account the foreign-political situation of Ukraine, it will be appropriate to pay attention to experience of Baltic countries that were members of the USSR. They are bordering the Russian Federation; they have high indexes of economic development, in particular, positive experience of the European integration and necessity to interact with RF in one way or another. The active participation of customs in international projects not only allows adopting a positive experience and modern information and social-political technologies, but also creates a positive international image of the customs service of the State and taking into account, or even lobbying public interest in the formation of European legislation. In accordance with WTO recommendations it is the process of further simplification of customs procedures for subjects with high degree of trust, fight against corruption and facilitating movement of goods, transport and people in general.

Key words: innovative technologies, customs safety, blockchain, economic model, border control, trade facilitation.